

ISBN: 978-625-6971-69-1

EKOLOJİK MİMARLIKTA KUŞ EVLERİNİN YERİ

Prof. Dr. Mine BARAN

Dicle Üniversitesi

Mimarlık Fakültesi

ORCID: 0000-0002-9012-9603

Dr. Öğr. Üyesi Meltem ERBAŞ ÖZİL

Dicle Üniversitesi

Mimarlık Fakültesi

ORCID:0000-0003-2077-8728

Arş. Gör. Osman NASANLI

Artuklu Üniversitesi

Midyat Sanat Ve Tasarım Fakültesi

ORCID:0000-0003-1706-3086

1.GİRİŞ

Günümüzde ekoloji ile yakından ilişkili olan iklim değişikliği ve küresel ısınma kavramları birçok disiplin uzmanı tarafından önemle üzerinde çalışılan güncel konular olmaktadır. Dünyanın gelişmiş birçok ülkesinde ekoloji, küresel ısınma, iklim değişikliği ile ilgili güncel çalışmalar bulunmaktadır. Ekolojiyle ilgili oluşan birçok problemin kaynağında insanların neden olduğu yapay çevrenin etkisi vardır. Bu sebeple, tasarlanan binalarda ekolojik tasarımlar yapılması gerekmektedir (Kocaman, 2018). Çevreye zarar verebilecek atık üretiminin en aza çekilmesi için gerekli olan planlamaya ekolojik planlama denir. Atık miktarını azaltmak, oluşacak atıkları yeniden kullanmak, şehrin tamamının bu anlayış içerisinde atık politikası geliştirmesini sağlamak ekolojik planlamanın gerekliliğidir (Ercoşkun, 2018).

İnsanlar tarafından oluşturulan yapay çevrelerin sayısı ve alansal büyüklüğü gün geçtikçe artmaktadır. Bu artış doğal kaynakların hızla tüketilmesine neden olmanın yanı sıra doğal çevreye zarar verip doğada bulunan dengeyi bozmaya da neden olmaktadır. Ekosistemde yaşanacak denge problemlerinin doğadaki tüm canlılara zarar vermesi hatta bu canlıları yok etmesi olasıdır. Günümüzde insanlar tarafından inşa edilen binaların sayısı gittikçe artmaktadır. İnşa edilen bu binalar geçmişten günümüze kadar oluşturulan yapay çevrelerin birçoğundan sayıca fazladır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bina tasarlanırken doğal çevreye zarar

verilmemesi için olabildiğince ekolojik tasarımlar yapılması gerekmektedir (Aslan , Yalçiner Ercoşkun, 2021).

Garrido “Green Social Housing” adlı eserinde, doğal ekosistemle kusursuz bir biçimde oluşturulan ekolojik mimariyi gerçekleştirmek için, altı ana başlıkta, otuz dokuz ekolojik göstergeye dayalı bir tasarım ve değerlendirme yöntemi geliştirmiştir. Garrido’ya göre ekolojik mimariyi desteklemesi gereken bu altı ana başlık şunlardır;

- Doğal ve yapay kaynakların optimizasyonu
- tüketilen enerjinin minimum seviyeye çekilmesi
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının tercih edilmesi
- Zararlı gaz salınımı ve atıkların olabildiğince en aza çekilmesi
- Canlıların yaşam standartlarının yükseltilmesi
- Bina bakım maliyetinin düşürülmesi (Garrido, 2015).

Geçmişten günümüze insanların kullandıkları birçok yapı tiplerinde kuş evlerinin uygulanmış örneklerine rastlamak mümkündür (Bektaş, 2003). Geçmişte tasarlanan binaların birçoğunda doğal çevreyi ve ekosistemi destekleyici tasarımların yapıldığına örnek olarak kuş evlerini göstermek mümkündür.

Oluşturulan yapay çevrelerin doğal çevre ile uyumunun sağlanması ve yapay çevrenin doğal çevreyi baskılayıcı bir rolünün olmaması için yapı tasarımında kuş evleri gibi doğal gelişimi destekleyici tasarımlar önemi gerekmektedir. Kuşlara verilen değer binlerce yıl öncesine dayanmasına rağmen kuş evlerinin tarihi Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Kuşlar ve kuş evleri ile ilgili bir çok çalışma olmasına rağmen ekolojik mimarlık açısından yapılan çalışmalar yetersizdir.

Kuş evleri atık bina malzemelerinden yapılmasından dolayı Garrido’nun altı ana başlığından atık ve emisyonların azaltılması görüşü ile desteklenmektedir. Kuş evlerinde biriken gübrelerin kullanılması ve kuşların yapıya girmesinin engellenip kuş atıklarında bulunan fosforik asidin yapıya zarar vermesinin önüne geçilmesi de Garrido’nun görüşünü destekler niteliktedir.

Kuşlar korunacak yer ararken yapıların içine girebilmektedir. Örneğin güvercinler ölmeyi bile göze alarak binaların içine girerek yuva yapmaya çalışmaktadır. Kuş evleri sayesinde kuşlar yapının içine girmek yerine söz konusu alternatifini değerlendirmektedir. Kuş evleri kuşların dışkılarının yapıyı kirletmesini de engellemektedir (Bektaş, 2003).

Osmanlı Dönemi’nde güvercin dışkısı tarımda, bağ ve bahçelerde gübre olarak kullanılmıştır. Tarımsal faydaları sebebiyle önem verilmesine ek olarak ihraç

da edilmiştir. Kapadokya, Kayseri ve Diyarbakır gibi şehirlerde bağ ve bahçe yetiştiriciliğinde kullanılıp birçok üründe verim alınmıştır (İşçen, 2007; İşçen, 2009). Kuş evleri, dışkılarının daha düzenli bir biçimde toplanması ve tarımda gübre olarak kullanılması için yapılmıştır (İşçen, 2009; Serim, 2016). Gübresi, oransal olarak fazlaca potasyum nitrat içerdiğinden dolayı dönemsel olarak barut yapımında da kullanılmıştır. Kuşların tarıma bir başka faydası da bitkilere zararlı gelen böcekleri yemeleridir (Serim, 2016).

Kuş dışkıları içinde farklı oranlarda organik madde, azot ve fosforik asit bulunduğundan için yağış sonrası eriyen dışkı yapıya zarar vermektedir. Yapılarda kuş evleri tasarlanarak yapıya zarar vermesi engellenebilir ve doğal yaşama fayda sağlarken aynı zamanda yapının ömrünü uzatılabilir.

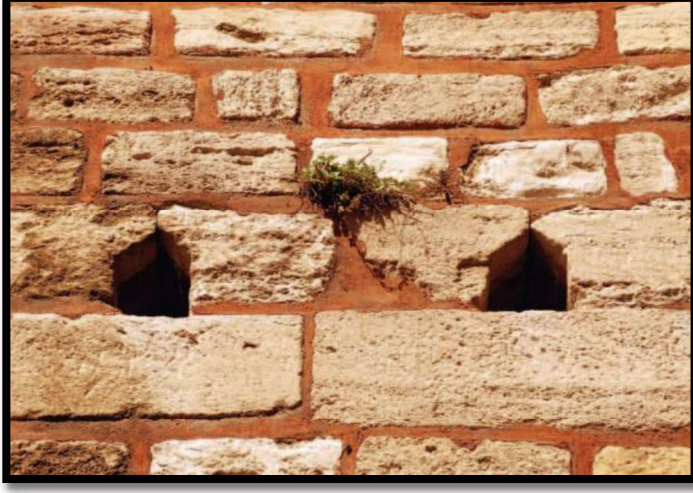
2. KUŞ EVLERİ'NİN TARİHİ

İslamiyet'ten önce Türk kültüründe kuşlara değer verilmektedir. Örneğin İslamiyet'ten önce Türk toplumlarından bazılarının kabul ettiği din olan Şamanizm'e ait geleneklerde kuş ile ilgili birçok konuya yer verilmektedir (Ülgen, 1994).

İslamiyet'in kabulünden sonra da Türklerde kuşlara verilen değer artarak devam etmektedir. Selçuklu Dönemi'nde kullanılan çift başlı kartal sembolü bunun en belirgin kanıtıdır. Kuşların bazı türlerinin göç ederek Mekke Medine gibi kutsal yerlere gittiği düşünüldüğünden saygı duyulan, çekinilen, dini açıdan önem verilen, kutsal görülen hayvanlar olmuşlardır. Ayrıca kuşlar için birçok vakıf ve hastane kurulmuştur (Ürgüplü, 2013).

Ürgüplü ilk kuş evlerinin Anadolu Selçukluları Dönemi'nde 11. yüzyıl itibarıyla yapıldığını söylemektedir. İlk kuş evlerinin Sivas'ta yer alan İzzettin Keykavus Şifahanesi'nde görüldüğünü, bunların 13. yüzyıla ait örnekler olduğunu belirtmektedir (Ürgüplü, 2013).

Serim'e göre, rastlanılan ilk kuş evleri, Osmanlı dönemindeki taş ustaları sayesinde ortaya çıkmıştır. Ustalar taşı yanlış kıldıkları zaman, israf etmek istemediklerinden bu taşları birleştirerek ortada bir boşluk oluşturmaktadır. Kuş evlerinin Osmanlı döneminde ilk örnekleri böyle uygulanmıştır. Zamanla kuş dışkılarının cepheye değmemesi için çıkıntılı kuş evleri tasarlanmış, yağmurdan korunması için küçük çatılar yapılmıştır. Büyük bir kısmı taştan, ahşaptan, pek azı da tuğladan yapılan bu evlerin özellikle taştan yapılanları hariç ne yazık ki büyük bir kısmı yok olup gitmiştir (Serim, 2016) (Şekil 1).



Şekil 1: Kuş Evi, Taşhan, İstanbul (Aycı,2009)

Klasik Osmanlı 15.yy ve 17.yy arasında yapılan kuş evleri sadedir, yapının cephesinde delikler şeklindedir ve mütevazı boyutlardadır. 18. yüzyılda daha zarif ve estetik kaygılar daha dikkat çekici hale gelmiştir (Şekil 2) (Müderrişoğlu, 2009).



Şekil 2: Kuş evi taşçılar mescidi Manisa (Aycı, 2009)

Osmanlıda kuş evleri 18. yüzyılın başlarından itibaren yaygınlık kazanmışlardır ve 19. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir (Atak, 2017).



Şekil 3: Mütevelli Camii, Kayseri (Aycı, 2009)

Osmanlı döneminde en doğudan en batıya kadar tüm şehirlerdeki yapılarda kuş evlerine rastlanmaktadır. Bu yapılarda bulunanları kemerli pencereler şeklinde cephelerde, çatılarda ve kubbelerde bulunmaktadır. Ayrıca birçok biçimde tasarlanan bu kuş evlerinin yemlikleri, sulukları bulunmaktadır (Karaman ve Önder, 2020) (Şekil 4).



Şekil 4: Ayazma Camii, İstanbul (Aycı, 2009)

3. KUŞ EVİ TASARIMINA DAİR UYGULAMALAR

İlk kuş evleri inşa sürecinde kullanılan taşların kırılan köşelerinin ustalar tarafından yapıştırılarak oluşturulan delik biçimindeki yuvalar ortaya çıkmaktadır (Özçakı, 2020).

Osmanlı dönemindeki kuş evleri ise, duvar içinde açılmış tek boşluktan ya da oyularak duvara eklenen taş veya tuğla malzemeli yapılar olarak görülmektedir (Çalışkan ve Koç, 2019).

Osmanlı Dönemi'nde Kayseri'nin Gesi Beldesi'nde; Nevşehir, Kayseri ve Niğde'yi içine alan Kapadokya Bölgesi'nde ve Diyarbakır'da kuşlardan yararlanmak için çeşitli yapılar gözlemlenmektedir. Bunlar bulunduğu yöreye, mimari şekillerine göre burç, güvercinlik, boranhane gibi isimlerle adlandırılmaktadır. Birbirlerinden farklı şekillere, özelliklere sahiptirler (Serim, 2016).

Kuş evleri çoğunlukla bir yapı inşası ile birlikte yapılmakta ve yapının dönemsel özelliklerini taşımaktadır (Kuruçay, 2021).

Özellikle 18. yüzyıldan sonra yapılan kuş evleri, dönemin cephe düzenini yansıtmışlardır (Özçakı, 2020).

Zaman içinde deliklerin görünüşünü zenginleştirmek ve kuşların konması, yuvaya daha rahat girip çıkmaları için önlerine konsol şeklinde çıkıntılar yapılmıştır (Şekil 5) (Akalın, 2002),



Şekil 5: Ayazma Camii, İstanbul (Akalın, 2002)



Şekil 6: Nasanlılara ait ev, Siverek kuş takası örneği (Nasanlı Fotoğraf Arşivi, 2023)

4. BULGULAR

Kuş evlerinin ilk çıkış noktası olan kırılmış taşlar birleştirilerek oluşturulan oyuk şeklinde kuş evleri bulunmaktadır. Günümüzde yapılacak binalarda bu kuş evleri örnek alınarak uygulanması mümkün olan tasarımlar bulunmaktadır. Kuşların korunması için üretilen, beş parçalı geleneksel tuğlalardan oluşan kuş evleri bu tasarımlara örnek olarak verilebilir. Bu kuş evleri kuşlar için yaşam alanı oluşturulurken aynı zamanda gübresinden faydalanılacak şekilde tasarlanmıştır.

Şekil 7'deki tuğlaların kullanılması yapı elemanı olmasından dolayı ve ek işçilik gerektirmediği için maliyetini etkilememekte aynı zamanda kalifiye bir işçilik gerektirmemektedir. Fabrikada üretildiği için zaman kaybına da neden olmamaktadır. (Şekil 7).

ISBN: 978-625-6971-69-1

Kuş evlerinin bir tuğla boyutunun katları şeklinde tasarlanmıştır. Tuğla birimleri iç ve dış mekân arasında bölücü işlevlerini yerine getirirken, dışarı taşan birimin kuşların yaşaması için gereken alanı yaratması amaçlanmıştır. Fabrikalarda üretilip yapının inşaat sürecine katılan bir yapı elemanı olması hedeflenmiştir. Dış yüzeyi sırlanmış olan seramik, istenen renkte üretilebilecek ve boya ya da sıva gerektirmeyecektir. Tuğla ise sıvanıp istendiği zaman boyanarak yapının cephesindeki bütünlüğün bozulmamasını sağlayacaktır (Şekil 9- 10).



Şekil 9: Klaas Kuiken isimli tasarımcı tarafından yapılan üzerinde kuş evi olan kiremit tasarımı



Şekil 10: İşlevini yitirmiş bingi taşlarına oturtulabilecek kuş yuvası tasarım imkanı bulunmaktadır.

5. SONUÇLAR

Sonuç olarak yapay çevre tasarlarken doğal çevreye uyumun göz ardı edilmesi gerekmektedir. Ekolojinin mimarlık mesleği yorumlanarak, çevreyi kirletmeyen, doğayla uyumlu, yapının ömrünü uzatan bir tasarım yapılmalıdır.

Kuş evlerinin atık bina malzemelerinden yapılması, yuvalarda biriken gübrelerin tarımda kullanılması ve kuşların yapıya girmesinin engellenip kuş atıklarında bulunan fosforik asidin yapıya zarar vermesinin önüne geçilmesi gibi sebepler kuş evlerinin ekolojik mimarlık bağlamında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Kuş evleri tarihte birçok farklı dönemde yapılmasına rağmen günümüz mimarisinde bir tasarım sorunu haline gelmiştir. Özellikle hem mevcutta bulunan yapılara eklenmesi hem de yeni yapılacak yapılarda kuş evlerinin de düşünülerek tasarım yapılması için birçok alternatif çözüm bulunmaktadır.

Mimari yapıda kuş evleri tasarımı yapmak, doğal sistem varlığını ve geleceğini tehlikeye sokmadan yapay çevre tasarlama çabası olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. (2002). “Kuşevi”, İslâm Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı, Ankara, Cilt: 26, s. 472- 473.
- Aycı, M. (Edt.) (2009). “Şefkat Estetiği Kuşevleri”, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aslan, A. B., ve Yalçın Ercoşkun, Ö. (2021). “Yaşam Kalitesinin Arttırılması İçin Ekolojik Sosyal Konutta Yeni Bir Finansman Önerisi”, İdealkent, 12(32).
- Bektaş, C. (2003). “Kuş Evleri (Bird - Houses)”, Literatür Yayıncılık, İstanbul
- Çalışkan, C. İ., ve Ebubekir, K. O. Ç. (2019). “Kuşevleri ve 3 Boyutlu Baskı Yöntemi ile Üretimi”, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, (13), 167-185.
- De Garrido, L. (2015). “Green Social Housing”, Instituto Monsa de Ediciones.
- Ercoşkun, Ö. Y. (2018). “Sürdürülebilir Kentsel Planlama Ve Tasarım: Dünya Örnekleri”, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kocaman, G. (2018). “Ekolojik Planlama Ve Tasarım Kriterlerinin Sosyal Konut Bağlamında Değerlendirilmesi Düzce Umut Evleri Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Karaman, G., ve Önder, A. M. (2020). “Kuş Evleri ve Seramik Sanatçılarından Örnekler”, Konya Sanat Dergisi, (3), 64-78.
- Kuruçay, H. N., ve Kuruçay, E. (2021). “Doğa ve İnsan İlişkisinde Kuş Evleri”, Sanat ve Tasarım Dergisi, 317-333.
- Kürkçüoğlu, Ö. G. (2011). “Şanlıurfa Geleneksel Evlerinde Kuş Takaları (Kuş Evleri)”, Şanlıurfa Kültür Sanat ve Turizm Dergisi(11), 42-50.
- Müderrişoğlu, F. (2009). “Kuşevleri”, Şefkat Estetiği Kuşevleri, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, Aycı, M. (Edt.), s. 149-169.
- Serim, Ö. R. (2016). “Anadolu Medeniyetinde Kuş Evleri ve Güvercinlikler”, Eurasian House / Dosya No:11, Ankara.
- Ürgüplü, G. (2013). “Derin Ekoloji Bağlamında Kentte Sokak Hayvanlarıyla Birlikte Yaşamak Olgusunun İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Disiplinlerarası Anabilim Dalı, Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Programı.
- Özçakı, M. (2020). “Geleneksel Kuşevleri Ve Yeni Uygulamalar İçin Bir Öneri”, Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, 13(25), 343-360.
- Özçakı, M. (2020). “Türk Kültüründe Güvercinlik ve Kuş Evleri ve Günümüze Yansımaları”, Sanat ve Tasarım Dergisi, 238-260.